

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертаційне дослідження Биби Валентини Анатоліївни на тему:
"Організаційно-економічні аспекти розвитку фермерських господарств в
Україні",**

**поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 – економіка і управління підприємствами (за видами
економічної діяльності)**

1. Актуальність теми дослідження та зв'язок з науковою тематикою

Світова практика свідчить, що фермерське господарство є однією з ефективних форм господарювання. Нині вітчизняні фермерські господарства перебувають на стадії розвитку, що характеризується невисокими темпами зростання обороту та низькими фінансовими результатами. На даному етапі господарства знаходяться у стадії виживання, що пов'язано з пошуками місця на ринку та грошових надходжень.

Становлення фермерських господарств – це тривалий і складний процес, тісно пов'язаний з розвитком ринкових відносин на селі. Фермерські господарства, як одна з рівноправних форм господарювання на селі, об'єктивно спрямовують свою діяльність на зміцнення продовольчої бази країни. Здійснюючи виробництво, переробку та збут сільськогосподарської продукції, вони зобов'язані дбати про підвищення та раціональне використання земельних угідь, природних і трудових ресурсів, про збереження родючості ґрунтів, сприяти соціальному розвитку села.

Саме через це дисертаційне дослідження Биби Валентини Анатоліївни є надзвичайно актуальним, важливим й заслугове цілковитого схвалення.

Автор провів надзвичайно велику роботу, ґрунтовно опрацював усю тематичну літературу, вивчив досвід керівників-практиків у сфері агробізнесу, залучив статистичний матеріал, а також використав результати особистих спостережень.

Тож дисертаційне дослідження здобувача опирається на широку й різноманітну інформаційну базу, що стало запорукою того, що основні наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються достовірністю, вони є переконливими й прийнятними для практичного впровадження.

2. Оцінка змісту та наукової новизни дисертаційної роботи

Робота має чітку та логічно побудовану структуру. В першому розділі проаналізовано теоретичні засади функціонування фермерських господарств України. Особлива увага приділена розкриттю методичних підходів щодо типологізації сільськогосподарських підприємств, зокрема фермерських господарств. Дисертантом, на основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду, запропоновано авторський підхід щодо типологізації фермерських господарств.

Важливо, що здобувач звертає увагу на існування різних традицій (різних наукових шкіл) в тлумаченні певних визначень (підрозділ 1.1). Цілком закономірно, що окрему увагу приділено роз'ясненню сутності понять “селянське господарство”, “фермерське господарство”, “сільськогосподарський товаровиробник» тощо (підрозділ 1.2, 1.3). Ці, здавалося б цілком зрозумілі поняття, також мають різне трактування, а отже автор виправдано уточнив, якими є сучасні погляди вітчизняних та зарубіжних теоретиків економічної науки щодо вказаних визначень.

Другий розділ наповнює дисертацію конкретикою аналізу реального стану малими, середніми та великими фермерськими господарствами України та роль державних органів у розвитку суб'єктів в сфері агробізнесу досліджуваної організаційно-правової форми господарювання. Саме цей матеріал у сукупності стає основою, на яку далі опирається здобувач, розкриваючи в третьому розділі зміст новизни свого дослідження. Особлива увага приділяється розкриттю функціонуванню формальних і неформальних кооперативних об'єднань.

Значна увага приділяються розробці пропозицій щодо до удосконалення засобів державної підтримки функціонування фермерських господарств, особливо малих.

Таким чином, правильно вибудована архітектоніка роботи дозволила здобувачу чітко підпорядкувати увесь текст дисертації розкриттю поставленої мети та розв'язанню сформульованих дослідницьких завдань. Як результат, в дисертаційному дослідженні Биби В.А. міститься низка положень та висновків, які привносять новизну у вітчизняну економічну науку, зокрема назвемо найважливіші з них:

удосконалено:

- науковий підхід щодо формування інституціонального середовища створення та розвитку сімейних тваринницьких ферм, який, на відміну від існуючого, передбачає: запровадження регіональних програм стимулювання малих фермерських господарств-виробників продукції скотарства, вівчарства; державну підтримку розвитку сімейних ферм на основі коштів місцевих об'єднаних територіальних громад і державного бюджету; залучення ОТГ малих фермерських господарств до поставок продукції у межах програми шкільного харчування, що сприятиме задоволенню інтересів усіх стейкхолдерів та активізації розвитку малих форм господарювання (підрозділ 3.2);

- систему стратегічних пріоритетів розвитку малих фермерських господарств, які передбачають оптимізацію складу основних виробничих ресурсів на основі підходу алокативної ефективності, диверсифікації виробничої діяльності через розвиток несільськогосподарських видів діяльності та розширення каналів збуту – через автомати, фермерську торгівлю, поставки закладам громадського харчування та регіональні торгові мережі, за замовленнями споживачів (підрозділ 3.3);

набули подальшого розвитку:

- інтерпретація поняття «сімейне фермерське господарство», яке, на відміну від існуючих, характеризує форму ведення сільськогосподарської діяльності, що здійснюється особами з родинними зв'язками, або із залученням найманих працівників, а частка трудового внеску не перевищує внесок членів родини (підрозділ 1.2);

- методичні засади типологізації фермерських господарств, які, на відміну від існуючих, передбачають включення до чистих активів суб'єкта господарювання вартості сільськогосподарських угідь, що забезпечить єдність підходів у визначенні типу сільгоспвиробника та сприятиме дієвості інструментів державної підтримки малих форм сільськогосподарських товаровиробників (підрозділ 1.3).

Усе вищезазначене доводить високе практичне значення дисертаційної роботи, яка тут розглядається.

3. Практична цінність результатів дослідження

Рекомендації, які зроблені на основі проведеного дисертаційного дослідження мають практичне застосування, що підтверджено відповідними довідками. Так,

пропозиції автора щодо підходів до оцінювання виробничого потенціалу фермерських господарств з урахуванням їхніх розмірів та обґрунтування пропозиції щодо заходів його посилення були використані Департаментом агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації при розробці комплексної програми «Розвиток сільського господарства та сільських територій Київської області на 2018-2019 рр. (довідка № 02-02.3-1/1357 від 19.07.2018 р.).

Рекомендації автора щодо розвитку партнерських довгострокових відносин органів місцевого самоврядування, зокрема голів ОТГ та фермерських господарств в організації постачання сільськогосподарської продукції та продовольства дошкільним та шкільним закладам освіти розглянуто та схвалено при розробці програми «Шкільне харчування» Узинською ОТГ (довідка 03-10-105 від 06.02.2019 р.).

Авторські розробки щодо створення сільськогосподарського кооперативу малих фермерських господарств та високотоварних ОСГ були використані при обґрунтуванні економічної доцільності створення міжфермерського кооперативного об'єднання з технічного забезпечення та враховані при розробці Стратегічної програми розвитку сільського господарства Білоцерківського району, що забезпечить своєчасне та якісне виконання агротехнологічних операцій (03-01/21-20 від 6.02.2019 р.).

Результати дисертаційного дослідження рекомендовані до практичного застосування у ФГ «Калина» Київської області щодо диверсифікації виробничої програми господарства на основі розвитку програми зеленого туризму, а також організації фірмової торгівлі виробленою продукцією через освоєння прямих каналів збуту, що мінімізує прояв ризику сезонності працевзайнятості у малих господарствах (довідка № 1-12/124 від 24.01.2019 р.).

4. Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях та відповідність дисертації встановленим вимогам

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 9 статтях у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 3,12 друк. арк., особисто автору належить 2,33 друк. арк.) та 5 матеріалах й тезах конференцій (загальним обсягом 0,96 друк. арк., особисто автору належить 0,78 друк. арк.).

Зміст автореферату відповідає основним положенням, висновкам та рекомендаціям, які зазначені у дисертаційній роботі

5. Дискусійні положення та зауваження до роботи

Як свідчить зміст автореферату та дисертаційної роботи є дискусійні питання:

1. Автор в підрозділі 1.3 розриває теоретичні основи розвитку кооперативних відносин між фермерських господарствами, ґрунтуючись на дослідження О.В. Чаянова та інших науковців. Проте, в підрозділі 3.2 дисертант наголошує на поширенні неформальних кооперативних відносин в середовищі фермерських господарств, соціально-економічна природа яких суттєво відрізняється від формальних. В зв'язку з цим автору необхідно було б у підрозділі 1.3 більш детально звернути увагу на теоретичні основи функціонування неформальних зв'язків в середовищі селянських господарств.

2. В підрозділі 2.1 автор наголошує, що нині відбувається середовищі фермерських господарств процес концентрації земельних ресурсів в розрахунку на одного суб'єкта господарювання досліджуваної організаційно-правової форми господарювання. В той же час у підрозділі 1.3 дисертант наводить статистичні дані щодо площ землекористування фермерських господарств у провідних країнах світу. Вважаємо за доцільне проаналізувати роль і місце державних органів щодо регулювання площі землекористування фермерських господарств.

3. Автор справедливо наголошує на низькому рівні технічного оснащення фермерських господарств, що викликано певними об'єктивними і суб'єктивними чинниками. В зв'язку з цим вважаємо за доцільне звернути увагу на розвиток кооперативних формувань зі спільного використання технічних засобів при виробництві сільськогосподарської продукції.

4. Автор у підрозділі 2.3 розкриває економічні взаємовідносини між державними органами та фермерськими господарствами. Проте, поза увагою автора залишились деякі аспекти взаємодії між обласними та районними органами влади та фермерськими програми в межах реалізації регіональних програм розвитку сільських територій.

5. Дисертант у підрозділах 1.3 та 3.1 наголошує на тому, що фермерські господарства є важливою інституцією сільського співтовариства. В зв'язку з цим,

вважаємо за доцільне розкрити участь фермерських господарств у реалізації соціальних проектів на прикладі окремо взятої об'єднаної територіальної громади.

Загальний висновок

Враховуючи нагромаджений і опрацьований дисертантом матеріал, здійснений ним аналіз та узагальнення, а також зроблені висновки, можна стверджувати, що дисертація В. А. Биба є самостійним, завершеним, оригінальним дослідженням, автор якого зарекомендував себе здібним, старанним, цілеспрямованим науковцем. Кожне з положень є виваженим та добре аргументованим.

Зміст текстів та висновки, зроблені у монографіях, статтях та в авторефераті – є тотожними змісту тексту й висновкам дисертації, яка цілком відповідає вимогам викладеним у пунктах «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Дисертаційна робота містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують науково-прикладну проблему функціонування фермерських господарств. Зміст автореферату та основні положення дисертаційної роботи ідентичні. Оформлення автореферату відповідає встановленим вимогам.

Дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, зі змінами та доповненнями), а її автор, Биба Валентина Анатоліївна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування

Львівського національного аграрного університету

Гнатишин Л. Б.

Підпис засвідчую:

Головний вчений секретар

Львівського національного аграрного університету,

кандидат економічних наук

20.06.2019 р.

Лаврів І. М.